

Stormfloden 1634

og dens Virkninger paa Sønderjyllands Vestkyst.

Af Cand theol. M. H. Nielsen.

III. Kysten mellem Vidaaen og Kongeaaen.

Ved Højer skifter Egnen Karakter. De høje Havdiger forsvinder, og Kysten ligger hen aaben og ubeskyttet mod Havets Oversvømmelser. Ved den fremadskridende Marskdannelse er vel ogsaa her Kystlinjen efterhaanden rykket lidt mod Vest, men i det hele og store er de Forandringer, der inden for den historiske Tid har fundet Sted paa denne Del af Kysten, temmelig ubetydelige. For de mange Kirker og Byer, som Mejer paa sit Kort har faaet anbragt ude paa Vadderne mellem Fastlandet og de foranliggende Øer, findes der nemlig ingen historisk Hjemmel. Ganske vist er der ogsaa inden for den historiske Tid baade for Øernes og Fastlandets Vedkommende hist og her bortrevet lidt af Kysten, men for Størstedelen er de vidtstrakte Vadder her vistnok fremkomne ved den tidligere omtalte Sænkning af Jordoverfladen.

Byen Højer ligger paa den sydlige Rand af en stor Gestaas, der naar helt ud til Havet og er henved

to Mile bred. Paa hele denne Strækning er Kysten temmelig brat og naar paa sine Steder en Højde af 50—60 Fod over Havfladen. Ved Ballum begynder atter Marskengene, der saa fortsætter sig langs Kysten indtil et Par Mil Nord for Kongeaaen. De store Engdrag afbrydes dog af et Par mindre Gestaase, der ved Astrup i Brøns Sogn og ved Vester-Vedsted skyder sig helt ud til Havet. Ved Aærnes og Bækkenes Udløb i Havet naar Engene deres største Bredde.

Fladt og ensformigt er Landskabet. Østslesvigs høje Bakker og dybe Dale kendes ikke, og ingen Skove eller levende Hegn spærrer for Udsigten. Fra Gassehøje i Skærbæk Sogn, der hæver sig godt 160 Fod over Havfladen og er Vestslesvigs højeste Punkt, har man en storslaet Udsigt over Egnen. I klart Vejr skal man endog herfra kunne tælle over 30 Kirker. Længst ude mod Vest skimter man det store, aabne Hav som en sølvblank Stribe langs Synsranden. Lidt længere inde ses Øerne Fanø, Manø, Rømø og Sild, hvis høje, hvide Klitter lyser i Solen som snedækte Bjærgtinder. Mellem Øerne og Fastlandet ligger Vædernes brede Bælte, der stadig skifter Udseende. I Ebbetiden er den store, graa Flade kun gennemkrydset af enkelte mindre Strømme, men to Gange i Døgnet kommer Havet for at tage hele sit Rige i Besiddelse. Lige saa tit maa det imidlertid atter vige tilbage, overladende Valpladsen til store Skarer af hvide, skrigende Fugle, der med rastløs Iver opsøger den Mængde af Smaafisk og Kryb, som Havet har ladet tilbage. Saa fanges vort Blik af de vide Enge, der som en grøn Bræmme snor sig langs Havet, og som er lige kønne

ved Foraarstid. naar Blomsterfloret vælder frem paa det lysegrønne Tæppe, i den travle Hoslet eller om Efteraaret, naar Tusinder af broget Kvæg fremkalder Afveksling og Liv ude paa de store Vidder.

Paa Gestranden langs Engene ligger der en Række af Landsbyer med et ejendommeligt gammeldags Præg over sig. Naar man færdes i disse Byer, drømmer man sig uden stor Anspændelse af Fantasien et Aarhundrede tilbage i Tiden. Det er nemlig, som om den Luftning, der siden Udskiftningens Dage er gaaet hen over vore Landsbyer, og som har blæst baade Gaarde og Huse mod alle Verdenshjørner ud over Markerne, slet ikke havde berørt Egnen her. Gaardene ligger endnu opad hinanden i uforstyrret Fred, som de har ligget i Aarhundreder, ja man træffer endog paa Byer, ved hvilke der ikke findes en eneste Udflyttergaard. Diger eller Grøfter mærker man heller ikke synderligt til, og ofte er det endnu ligesom i Markfællesskabets Dage kun en smal Strimmel Grønjord, der tilkendegiver, hvor Pérs Mark hører op, og hvor Povls begynder.¹⁾

Man forstaar nok, at Lysten til at flytte bort fra de frugtbare Enge ud paa den som oftest temmelig ufrugtbare Agermark ikke har været særlig stor. Men der er ogsaa andre Grunde til, at Udflytningen kun i saa ringe Grad har fundet Sted, bl. a. den, at ikke blot Engene, men ogsaa Agrene ved indtrædende Storm-

---

¹⁾ I Hjerpsted, der ligger tæt op til Havet, midtvejs mellem Højer og Ballum, er den gamle Forte eller Ryplads, „Gaden“, endnu ikke udskiftet.

floder let sættes under Vand. Byerne er vel anlagte paa de højestliggende Punkter, men selv disse hæver sig ofte kun godt en halv Snes Fod over daglig Vandstand. Derfor sker det heller ikke saa sjældent, at Havet aflægger et Besøg i Byerne langs Kysten, forvandler Gader og Veje til Kanaler, fylder Brøndene med Saltvand og, naar det er særlig paatrængende, gaar ind i Husene.

Det hører dog til Sjældenhederne, at Havet er saa nærgaaende, og det er slet ikke enhver Stormflod, Bonden ser skævt til. En mindre Flod, der indtræffer om Vinteren eller i det tidlige Foraar, kan endog være ret velset, hvis den da ikke kommer altfor pludselig, saa at man i rette Tid har kunnet faa Faarene hjem fra Engene. Den efterlader en Del Slik eller Dynd, der virker som Gødning, og den hindrer Markmuse — en af disse Egenes værste Plager — i at blive altfor næsvis den følgende Sommer. Derimod er en saakaldet „Isflod“, der fører de langs Kysten op-hobede Ismasser ind over Enge og Marker, alt andet end velset. De store Isblokke eller Isskodser, som de gerne kaldes, er som Kæmpepløve, der gaar hen over Marken. Jorden pløjes op, Grøftevolde jævnes, Ledpæle knækkes, Veje og Broer sønderbrydes, og det hænder ogsaa — som i Stormfloden 1839 — at Mure og Huse væltes over Ende. Og saa er det med de store, undertiden hushøje Isskodser, der kan ligge til langt ud paa Foraaret, inden de smelter, som med Hunnernes Heste: der gror intet Græs, hvor de har sat deres Spor, i hvert Fald ikke i lang Tid efter.

I Almindelighed er dog Sommerfloderne de værste, især hvis de indtræffer i Høslettens Tid. Ofte skylles det Hø, der ligger paa Skaar eller staar i Stak, bort af Vandet og føres hen til Enge og Marker, der ligger langt borte fra det Sted, paa hvilket det er vokset. Undertiden ligger det ophobet i Dynger paa Hundrede Læs og derover. Det er da umuligt at skelne mellem mit og dit, hvad der iøvrigt heller ikke har stort at sige, eftersom Høet har tabt det meste af sin Værdi og som Regel kun kan benyttes som Strøelse.

Det Græs, der endnu ikke er slaaet, og Kornet ligger fladt hen ad Jorden oversaaet med Hø, Dynd og Tang. Ogsaa Eftergræsningen lider meget ved, at Saltvandet gaar hen over Engene. Et sort Lag af Slik har lagt sig over Græsset, og Kreaturerne vil ikke æde det. Et kraftigt Regnskyl kan dog bøde en hel Del paa Skaden.

De fleste Stormfloder indtræffer imidlertid om Efteraaret. Blæser det op til en Storm fra Sydvest, mens Kreaturerne endnu er i Engene, begynder Bonden at blive urolig, og forsigtige Folk driver Kvæget hen i de Fenner, der er mindst udsatte for at blive oversvømmede. Selv om Vandet skulde gaa over en Del af Engene, er der næppe Fare for, at Kreaturerne skal drukne, og man henter dem ikke gerne hjem, før det er højst nødvendigt. Tager Stormen imidlertid til, og drejer Vinden sig efterhaanden fra Sydvest om til Nordvest, saa er der virkelig Fare paa Færde, og det gælder da om at faa Kvæget hjærget, inden Vandet ved Flodtid naar sit Højeste.

Udrustede med et Stykke Reb og helst ogsaa med en god Springstok, der kan hjælpe over de værste Grøfter, begiver Karlene sig nu ud i Engene. De fleste er vel til Fods, men adskillige er ogsaa til Hest. Gennem Bække og Grøfter er Vandet allerede naaet frem til de lavestliggende Enge, og Vejene staar hist og her under Vand. Først maa Faarene reddes. Da de er maadelige Svømmere, er de redningsløst fortabte, hvis man ikke faar dem bort, inden Vandet stiger alt for højt. Det er imidlertid et ualmindelig brydsomt Arbejde at redde Faar, især hvis den Eng, de gaar i, allerede er omringet af Vand. I saa Fald er det næsten ikke muligt hverken med det onde eller det gode at faa dem i Vandet. Lykkes det først med et, følger alle de andre imidlertid villig bagefter, thi hos faa Dyr spiller Eksemplet saa stor en Rolle som hos Faarene — „naar et Faar løber til Vands, løber de alle.“

Hornkvæget og Hestene er ikke saa hjælpeløse som Faarene, og i Almindelighed kan de, hvis de da ikke er sammenkoblede eller hildede, klare sig selv. Særlig Hestene er gode Svømmere, og det hedder sig, at de, naar de er trætte af at svømme, bider sig fast med Tænderne i Siden og saaledes sammenrullede lader sig drive af Strømmen. Man har ogsaa Eksempler paa, at en Hest ikke blot har reddet sig selv og Rytteren, der sad paa dens Ryg, men tillige en Mand, der har klamret sig fast til dens Hale.

Man kan dog ikke gaa ud fra som givet, at Kvæg og Heste nok skal klare sig selv. Undertiden bliver de staaende forlænge ude i Vandet, inden de søger

hjemad, og bliver derved saa medtagne af Kulde, at de er ude af Stand til at svømme i Land. Eller ogsaa er de, om det virkelig lykkes dem at naa op paa det tørre, saa udmattede, at de dør straks efter. Derfor gælder det om at faa dem i Drift saa hurtig som mulig.

Men ogsaa blandt Menneskene kræver Havet ved saadanne Lejligheder sine Ofre. I de fleste Byer langs Kysten ved man at fortælle om Folk, der i en eller anden Stormflod har sat Livet til under Forsøgene paa at redde Kreaturer. Eller ogsaa har de med Nød og Næppe bjærget Livet ved at binde sig fast til en Ledpæl, en Mølle eller en anden Genstand, der ragede frem af Bølgerne. Her har de da, rystende af Kulde, maattet friste Livet, indtil Vandet atter sank, og mangen en forvandt aldrig Følgerne af dette Ophold. Adskillige er der ogsaa, som har staaet en Flodtid eller en Nat over ude paa Ovret eller Havstokken, mens man ikke inde fra Land var i Stand til at komme dem til Hjælp. Baade har man i Almindelighed ingen af, og selv om der findes en, er den gerne ubrugelig som Redningsbaad. For faa Aar tilbage var der en modig Mand, der som en anden Søren Kanne red gennem Bølgerne langt ud i Engene og reddede to af sine Medmennesker fra at drukne. Ved en Stormflod nogle Aar længere tilbage var der en anden, som red ud og bjærgede en Dreng, der Natten igennem havde holdt Livet oppe paa nogle sammenbundne Kornneg. Og saadanne Træk kunde der fortælles flere af.

Naar Stormen har lagt sig, og Havet atter er vejet tilbage til sit vante Leje, da sukker Beboerne

over de Tab, som det vrede Hav har ført over dem. Græsset er ødelagt for lange Tider, saa Kvæget før Tiden maa sættes paa Stald, og det kommende Aars Rughøst er saa godt som ødelagt, fordi Saltvandet er gaaet hen over de tilsaaede Marker. Hertil kommer Tabet af Kreaturer o. s. v. For hver enkelt Bys Vedkommende beløber Tabene sig ofte til flere Tusinde Kroner.

Men har da Beboerne eller Staten intet gjort for at afværge disse stadig tilbagevendende Ulykker? Ja, hist og her er der opført et lille Sommerdige, men det er ogsaa det hele. Hver Gang en større Flod hjem søger Egnen, dukker der Planer op om Kystens Sikring ved høje Havdiger, men naar der er gaaet en Tid, og Sindene atter er faldne til Ro, lægges Planerne til Side for at tages frem igen, naar den næste Stormflod hængende gaar hen over Landet. Saadan er det gaaet i Aarhundreder, og der vil maaske endnu hengaa en rum Tid, inden Sønnerne faar løftet den Sten, som Fædrene har ladet ligge. Men en Gang sker det jo nok.

I Stormfloden 1825 naaede Vandet ved den nordlige Del af Vestslesvigs Kyst en Højde af ca. 14 Fod over daglig Vandstand.¹⁾ Hvis man kan fæste Lid til de Flodmærker, der findes paa en af Pillerne i Ribe Domkirke og paa et gammelt Panel i den umiddelbart Nord for Kongeaaen liggende Vilslev Kirke, har Vandet i Stormfloden 1634 staaet henved 5 Fod højere, nemlig ca. 19 Fod over daglig Vandstand. 1634 stod

¹⁾ Slesv. Provindsialefterr. II. 166.

Vandet — Mærkets Paalidelighed forudsat — $4\frac{1}{2}$ Fod over Gulvfladen i sidstnævnte Kirke, mens det ingen-
sinde i dette Aarhundrede er naaet Kirkens Fod. Saa
vidt man ved, er Floden 1634 ogsaa den eneste, der
er trængt ind i Domkirken i Ribe.¹⁾ Tabene var ogsaa
her langt større 1634 end 1825. Naar det nede i
Holsten fortæltes, at man i Jylland kunde vandre
4 Mil langs Kysten „paa idel døde Aadsler“,²⁾ saa er
det vel nærmest Egnen her, der sigtes til. Og Ryg-
tet synes ikke at have overdrevet meget.

Byerne mellem Højer og Ballum er vel ikke helt
sikrede mod Oversvømmelse, men de ligger dog gen-
nemgaaende saa højt, at Vandet kun under meget høje
Floder kan tilføje dem nogen Skade. Mellem Højer
og Emmerlev Klint findes der en bred Dalsænkning,
over hvilken der i Aarene umiddelbart før 1864 op-
førtes et temmelig højt Dige. Før den Tid var Vandet
under større Floder ofte trængt ind her og havde
oversvømmet store Strækninger af Landet dels mod
Syd i Egnen omkring Møgeltønder dels mod Nord,
hvor Vandet gennem Sejerbækkens Engdrag gik op forbi
Trøjborg. Herhen naaede Vandet ogsaa Nord fra over
Eng- og Mosedragene Øst for Ballum og Skads, saa
de 4 Sogne Emmerlev, Ljerpsted, Skads og Ballum
udskiltes som en Ø fra det øvrige Land. Det har
sikkert været Tilfældet 1634, men vi savner desværre
Oplysninger om den Skade, Egnen da har lidt. I

1) Kinch, Ribe Bys Hist. og Beskr. II, 338, Dansk Folke-
kalender 1863 S. 28.

2) Copia aff en Skrifvelse.

Møgeltønder Birk skal der ifølge Heimreich være druknet 19 Mennesker.¹⁾

De nordligste Byer i Ballum Sogn led ikke saa lidt i Floden, særlig haardt rantes Beboerne i Østerende, der ligger paa det store Højdedrags nordlige Rand. Paa Grund af den Skade, Byen havde lidt, fik 10 af de 18 Gaarde her Frihed for Skat og Landgilde i 2 Aar, mens de øvrige 8 modtog mindre Lettelser. 3 Husmænd i Vesterende og 3 i Bodsbøl fritoges ogsaa for Skat og Landgilde i 2 à 3 Aar, ligesom en enkelt Husmand i Vesterende og Forpagteren af Ballum Vejrmølle fik mindre Lettelser.²⁾

Ude i Ballum Enge laa der paa den Tid 4 Gaarde, de saakaldte Merskgaarde. De to Værfer, paa hvilke Gaardene har ligget, er temmelig store, nemlig henved halvandet hundrede Alen i Diameter, og ligger umid-

---

1) Ved Kongebrev af 6. Januar 1635 befaledes det Lensmanden Albr. Skeel at lade Riberhus og Møgeltønderhus restaurere efter den Skade, de havde lidt i Stormfl. Samtidig paabydes det Bønderne under Koldinghus at age hver et Læs af det til Restaurationen bestemte gullandske Tømmer til Bestemmelsesstedet. Da Møgeltønderhus, saavel som det nuv. Slot, Schackenborg, laa ca. 30 Fod over Havfladen, kan det sikkert ikke have lidt Skade af Flodvandet. Maaske er det her, som flere andre Steder, Stormen, der har forvoldt den værste Skade. Slottet var i Virkeligheden, som det fremgaar af et Kongebrev af 1. Juli 1642, i en temmelig slet Forfatn. Jydske Tegnelser.

2) Riberhus Lensregnskab 1634—35 Bilag B. 6. Jan. 1635 fik Bønderne i Riberhus og Møgeltønder Len Brev om at være forskaanede i nogen Tid for Landg., Skat, Ægt og Arbejde i Anl. af den Skade, de havde lidt i Floden. Ved Tingsvidner skulde Bønderne godtgøre, hvor stor Skade hver af dem havde lidt. Jydske Registre.

delbart Syd for Bredeaa i en Afstand af omtrent 1000 Alen fra hinanden. Den fra de frisiske Kogs-egne og fra Halligerne kendte „Fedding“ eller Vandbeholder findes endnu midt paa Værferne og er ofte, naar Vandet i Grøfterne og i Aaen blev brak ved indtrædende Stormfloder, bleven benyttet som Vandingssteder for Kreaturerne.

Allerede i Slutningen af det 13. Aarhundrede finder vi Løgum Klosters Jorder (terræ) i Ballum Mersk omtalte. Men vi ved ikke, naar Klostret, som et Hundred Aar tidligere var flyttet herhen fra Sem ved Ribe, og som efterhaanden fik en Mængde Jordegods i Egnen heromkring, er kommen i Besiddelse af disse Ejendomme. Da Klostret i Aaret 1299 købte sig fri for sin Forpligtelse til hvert Aar i 3 Uger at underholde Biskoppen i Ribe, naar han tillige med sit Følge kom paa Gæsteri, afstodes bl. a. Jorderne i Ballum Mersk som Erstatning herfor. Klostret beholdt sig dog Retten til at opsamle Muslingskaller¹⁾ langs Stranden samt til at lægge dem paa Landet. Ligeledes skulde Klostrets Folk i den Tid, de opholdt sig ved Stranden, have Ret til at lade deres Heste græsse paa Fælleden.²⁾

Først i Aaret 1417 omtales der Beboere ude i Ballum Mersk. Nævnte Aar bortforleuede Biskoppen Møgeltønder og andet Gods i de omliggende Sogne samt Afgiften af „de Hollender i Balmersk“, der det ene Aar svarer 20 det andet 30 Mk. lybsk, til Ridderen

1) Til at brænde Kalk af.

2) Script. rer. Dan. VIII, 107 f.

Morten Jensen (Gørsting).¹⁾ Maaske er det disse hollandske eller frisiske Kolonister, der har grundlagt Værferne og opbygget de første Gaarde derude i Engene. Hvorlænge de eller deres Efterkommere har holdt Stand herude, vides ikke. I Slutningen af det 16. Aarhundrede er det Mænd med danske Navne, der bor paa de 4 Gaarde, og det samme var naturligvis Tilfældet 1634.²⁾

De 4 Gaarde rantes haardt i Floden 1634. I et Kongebrev af 30. Marts 1635 til Leusmanden paa Riberhus, Albert Skeel, hedder det bl. a.: „En [er] med Folk og alt udi den sidste Flod bortskult, halvanden Gaard af de, som Folkene er beholden paa, skal og aldeles være fordærvet, mens de halvanden Gaard formenes at skulle komme til Redning igjen“. Nu ansøgte Beboerne i Ballum Birk om, at de 3 Gaarde (2 hele og 1 halv Gd.), som var mest medtagne, og som laa i deres Mark, „maatte lægges til deres Gaarde og skiftes ligemeget til hver Gaard, efterdi de er alle lige gode paa Skyld og paa Ejendom.“ Og Bønderne fik deres Ansøgning bevilget imod at svare de paa de nævnte Gaarde hvilende Skatter og Afgifter. Sognepræsten skulde ogsaa have sin Part af Jorden, „paa

¹⁾ Danske Mag. 3. R. 6. B. S. 93.

²⁾ Jordebøger i Ark. paa Trøjborg (P. Rantzov til Trøjborg havde en Tid Ballum Birk i Forlening) og i Rigsark. Der var ialt 4 Helgd., men de enkelte Gd. var af forskellig Størrelse. 1634 svarede Tyge Pedersen og Niels Christensen, der boede paa den største af Gaardene, i aarl. Landg. $1\frac{1}{2}$ Td. Smør, 6 Ribertd. Havre, 1 Svin, Niels Andersen $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 2 Td. Havre, 1 Svin, Anders Knudsen $\frac{1}{3}$ Td. Smør, 4 Td. Havre, 1 Svin og Hans Ibsen 1 Td. Smør. 4 Td. Havre, 1 Svin.

det han og hans Efterkommere kunne ved Magt blive, efterdi han berettes sin Halvbolsjord og blandt de andre Bonders at have.“¹⁾)

Den største af Gaardene fik Lov til at staa endnu i nogle Aar. 1640 klagede Bønderne imidlertid over, at Gaarden var dem „til Trendtsel og daglig Kiv“, hvorfor de ønskede at købe den paa samme Betingelse, som de havde købt de andre tre, hvilket ogsaa tillodes dem. Dog skulde de give Manden, der boede paa Gaarden, „en anden god Gaard . . . . at besidde hos dennem selver.“²⁾)

Lidt længere mod Syd i Ballum Enge laa Gaarden Bysted, der tilhørte Kapitlet i Ribe. For godt 50 Aar siden er den udparcelleret, og Bygningerne nedbrudte, men Værfet, Gaarden har ligget paa, ses endnu. Den daværende Fæster fritoges for „tvende Skatter“ i Anledning af de Tab, han havde lidt.³⁾)

I Kringlum, der ligger paa en lille Gestbanke ude i Ballum Enge, var der paa den Tid 3 Gaarde, af hvilke den ene tilhørte Hospitalet i Ribe, mens de to andre horte under Trojborg. Om den ene af de trojborgske Bønder berettes det, at hans Hus er „nederlagen og bortdrevet alt neden Bjælker baade uden og inden.“ Endvidere er „Ovn og Skorsten nederslagen“, og alt hans Boskab: Senge, Kister, Skabe og Klæder, er drevet bort, „saa der er aldeles intet efterbeholden.“ Det meste af hans Havre var sejlet bort, og Storste-

1) Jydske Tegn.

2) Jydske Tegn. 27. Apr. 1640.

3) Legnsregnsk.

parten af det Hø og Foder, der endnu var i Behold, havde det salte Vand ødelagt. Desuden havde han mistet 7 Køer, 4 Ungnød, 4 Rømplinger, 1 Hest, 3 Føl, 7 Svin og 16 Faar. Den anden Trøjborgtjener var sluppet noget billigere fra det. Af hans Hus var kun „nogle Vægge nederslagen og bortdreven“, og en Del af hans Bohave var flydt bort. En stor Del af hans Hø var ødelagt, og han havde mistet 5 Td. Byg og 4 Td. Rug. Af Kreaturer havde han mistet 4 Øg og 1 Hest, 6 Nød, 13 Gammelfaar og 8 Svin.¹⁾

I Aarene umiddelbart efter 1634 var der Planer fremme om en Inddigning af de vidtstrakte Ballum Enge. I et Kongebrev af 9. Septbr. 1642 til Gregers Krabbe hedder det bl. a.: „Eftersom vi naadigst for godt haver anset det Merskland ved Ballum at skulle inddiges . . . . bede vi eder og naadigst ville, at I til eder tager Diggreven af Bredsted²⁾ og lader Søkanten fra Ballum indtil Enden af Mersken maale, saa vidt for Højflod med et Dige fornøden gjøres at forsvares. Sammeledes haver forskrevne Diggreve et Overslag at gjøre, hvor meget af samme Dige enhver, som bør med at dige, vil tilkomme.“³⁾ Planen døde imidlertid i Fødselen, og samme Skæbne har ramt alle de mange andre Planer, der siden den Tid har været fremme om Opførelsen af et Dige fra Ballum og Nord paa.

De fleste af de Byer, der hører til Sognene Randrup, Mjolden, Døstrup og Brede ligger i de store Engdrag, der paa begge Sider af Bredeaaen strækker

¹⁾ Løg Herreds Tingbog 1635, Arkivet paa Trøjborg.

²⁾ Den foran som Kartograf oftere omtalte Johan Wittmack.

³⁾ Jydske Tegn.

sig langt ind i Landet. De 4 Sogne udgjorde sammen med Visby Sogn Løg Herred, hvis Beboere for Størstedelen hørte under Trøjborg. Byerne i de nævnte Sogne er vel ikke opførte i selve Engene, men derimod paa smaa Højeddrag eller Sandbanker, der som Smaaøer dukker frem af de vidtstrakte Enge. Ved større Floder gaar det salte Vand ofte over en Mil ind i Landet, og da de omtalte Banker kun hæver sig faa Fod over de omliggende Enge, hænder det ikke saa sjældent, at Havet ogsaa kommer paa Besøg i Byerne.¹⁾ Men sjældent har Havets Besøg vel været saa forfærdeligt for Bredeadalens Beboere som i Stormflodsnatten 1634. I et Brev af 16. Oktober fra Fogeden Matthias Nielsen i Bredebro til Fru Anna Rantzov paa Trøjborg siges det, at de fleste af Dalens Byer er helt „fordærvede“ af Floden, og at der i hele Herredet er druknet over hundrede Mennesker.²⁾

Gennem en Række af Tingsvidner, der findes optegnede i Løg Herreds Tingbog for 1635³⁾, gives der os detaillerede Oplysninger om den Skade, som de under nævnte Herred tingpligtige led i „denne Guds forfærdelige Syndflod.“ Flere uvildige Mænd tog sammen med Herredsfogden Syn over den Skade, de enkelte Beboere havde lidt paa Huse, Boskab, Hø og Korn. Desuden fremlagdes der paa Herredstinget en skriftlig

1) I Tiden fra 1819 til 1884 er Flodvandet 31 Gange gaaet hen over Engene ved Randrup. Opt. af Sognek., Dbm. Jens Andersen Hansen i Randrup. † 1886.

2) Ark. paa Trøjborg.

3) Smstds.

Fortegnelse over de Kreaturer, der var druknede, og enhver især af de skadelidte maatte, „ved sin højeste Ed“ bekræfte Sandheden af de i nævnte Register anførte Tal. Da vi ikke andensteds fra er i Besiddelse af saa udførlige Oplysninger om den Skade, Floden har forvoldt, skal vi i det følgende give et temmelig fyldigt Uddrag af de i Tingbogen forekommende Synsforretninger og Tingsvidner, der i mere end én Henseende er af Interesse.

Vi kommer først til Randrup Sogn. Størsteparten af Randrup By ligger — ligesom Øster- og Vesterende-Ballum — paa den nordlige Rand af det oftere omtalte Højdedrag, der fra Kysten mellem Højer og Ballum strækker sig et Par Mil ind i Landet, og som mod Nord begrænses af Bredeaaens Dalsænkning. Gaardene ligger gennemgaaende saa højt, at Vandet kun under meget høje Floder kan trænge ind i en enkelt af dem, og Randrup hører heller ikke til de Byer, der rantes haardest i Stormfloden 1634, selv om Tabene naturligvis var ret følelige.

For det første havde „menige Randrup Bymænd fanget en stor Skade paa deres Hø og Korn og Tørv udaf salt Vand, som er gangen igjemel deres Huse.“ Desuden var en stor Part af deres Rugsæd overløben af det salte Vand. Fire Forbedelshuse var skyllede helt bort, og de andre Huse og Gaarde var mer eller mindre medtagne.

Den 31. Jan. 1635 fremtraadte Mattis Martensen paa Herredstinget. Han havde „mist og var fordruknet Fader og Moder og Søskende, og Hus og Hjem er ganske borte med alle, saa at en ganske ringe Ting

af hans Gods var efterbeholden.“ Derfor var det ham umuligt at betale Faderens Gæld, med mindre Kreditorerne „for Guds Skyld efter denne Lejlighed vilde lindre og eftergive hannem den halve Part, ellers maatte de gjerne paatage og annamme alt det Gods og andet, saa meget der findes efter dennem, og skifte og dele dennem det udimellem.“ De Kreditorer, der var mødte, gik ind paa Tilbudet, hvad de haabede. at de øvrige Kreditorer ogsaa vilde gjøre — „efter sliq ulykkelig Tilfald, som desværre sket er.“

Peter Jepsens Hus var „hen neden Bjælker, og hans Ladhus nederslagen, og mist den største Part af hans Gods.“ Ogsaa Jes Gregersens Hus var „neder-slagen alt neden Bjælker“, og han havde mistet alt, hvad han ejede. I Hans Iversens Hus var den ene Ende tilligemed den nordre Mur skyllet bort, og hans Tværhus var helt forsvundet. Han havde mistet 3 Øg, 5 Stude, 2 Kvier, 3 Td. ren Havre samt Størsteparten af, hvad han ellers ejede. Hans Nielsen havde mistet 2 Øg, 1 Føl, 4 Stude, 1 Kvie, 1 Kalv, 8 Faar og 8 Td. Havre, Niels Pedersen 3 Stude og 4 Kvier, Hans Tamsen 2 Heste, 2 Øg, 1 Føl, 3 Stude, 3 Kvier og 3 Svin, Niels Hansen 3 Øg, 1 Føl, 2 Stude i fjerde Aar. 2 Kvier i tredje Aar, 3 Stude i andet Aar og 2 Svin. Tyge Pedersen 4 Øg, 1 Hest, 1 Føl, 12 Faar, 2 Svin og 15 store og smaa Nød, Peder Eskesken 3 fjerde Aars Stude og 1 Kvie, som laa druknet i Præstegaarden.

Særlig slemt synes det at have været for Sandemand Niels Laursen i Randrup. Han havde mistet alle sine Heste, ialt 7, 3 Køer, 11 Stude og 4 Kvier.

„Dertil med er ogsaa meget skænd af hans Hø og Rugsæd, saa at den fattige Mand haver lidt Skade mere end for halvanden Tusind Mark lybsk, hvorover han fattige Mand meget er kommen fra Næring og Bjerring og til Nød og Armod, kan og ikke faa sin Plov og Vogn afsted [til Hovarbejde paa Trøjborg] heller forvinde denne Skade, uden Gud og gode Venner ville gjøre hannem nogen Hjælp og Bistand, hvilke Gud i Himmelen rigeligen igjen vil belønne“.

Paa en lille Bakke ude i Engene, nogle faa Hundrede Alen Nord for Byen, ligger Randrup Kirke. Umiddelbart Vest for Kirkegaardsdiget ligger Skolen, og tidligere laa Præstegaarden paa en tilsvarende Plads Øst for Kirken, indtil den for henved et halvt Hundrede Aar siden efter at være brændt flyttedes hen til sin nuværende Plads i den sydlige Del af Byen. Naar Flodvandet gaar hen over Engene, er Kirkebakken ved en bred Strøm skilt fra Byen, saa ingen kan komme hverken til Skole eller til Kirke, og det er da ikke altid saa hyggeligt derude paa den temmelig lave Bakke. I Stormfloden 1825 maatte Degnen med Hustru og Born redde sig paa Bordene i Skolestuen, mens hans Kreaturer druknede. Og endnu værre gik det under Floden 1634, da Degnehuset skylledes helt bort. I Kirken stod Vandet 7 Kvarter højt, og i Præstegaarden naaede det helt op til Bjælkerne under Loftet.¹⁾

---

¹⁾ Ifølge en vistnok samtidig Optegnelse i Kirkens Bibel, der 1767 betegnes som „gammel“. Indberetn. fra Præsten Caspar Hansen, dat. Randrup d. 2. Sept. 1767. til Biskop Bloch i Ribe. Grønlandske Papirer i Ribe Kathedralskoles Bibl.

I en Ansøgning,¹⁾ som den daværende Præst, Hr. Lavrids Sørensen Ørnstrup, indgav til Kongen om „nogen Hjælp med de andre fattige Præstemænd ved Vesterhavssiden“, hedder det bl. a.: Floden „nedslog alle mine Huse og borttog alle mine Bøger og alt mit levendes Creter undtagen 2 gamle Heste, item Bo og Boskab, Sengeklæder og alt den Del, jeg haver, saa jeg lever nu tilbage igjen med min bedrøvet Hustru og sex smaa udragne Born i største Armod og Fattigdom, og nødes jeg derfor til at søge Gud og min naadige Herre og Konning om nogen Hjælp i Jesu Navn, først fordi saa mit Kald er meget ringe, nemlig 13 Decimantes, hvilke næppelig tilforn kunde tiende mig aarligen 18 Tønder Korn, og nu ere de meget forarmede og haver mist i forgangen Flod moxen al deres Formue, saa at man finder mange Degndomme ere langt bedre end denne Præstekald.“²⁾

Det omtales ikke, hvormange Kreaturer, Præsten havde mistet i Floden. Kun for 8 Mænds Vedkommende er Antallet af mistede Kreaturer nævnt, nemlig

---

¹⁾ Indk. Breve til Danske Kancelli 28./2. 1635.

²⁾ Overensst. med Tingbogen. Det var dog kun „den neder Part“ af Husene, Mure og Vægge, der var skyllet bort. Den 19. (? 20.) Oktbr. 1635 gik Vandet atter ind i Præstens Hus og odelagde „en stor Part af hans Hø og Foring“. Tingb. Mange Gange senere har Havet været Gæst i Randrup Præstegaard, mens den endnu laa paa Kirkebakken derude i Engene. I denne Præstegaard fødtes Salmedigteren Hans Adolf Brorson d. 20. Jan. 1694, og her boede han som Præst fra 1722 til 29. Han afløste sin Stedfader Ole Holbeck, der skal have faaet sin Helsot, da han en Stormflodsnat ved Vintertid — rimeligvis Nytaarsnat 1720—21 — sammen med sin Familie maatte flygte fra Præstegaarden over i Kirken. Caspar Hansens Indberetn.

ialt 28 Heste, 3 Køer, 67 Stkr. Ungkvæg, 20 Faar og 7 Svin.

I den lille By Lund eller Lunde, som ogsaa hører til Randrup Sogn, var der paa den Tid 5 Helgaarde, der alle hørte under Trøjborg. Mens der ifølge Heimreich kun druknede 10 Mennesker i Randrup By, skal der være druknet 13 i Lunde, hvad der ogsaa nok synes at kunne passe, eftersom Byen ligger tæt ude ved Aaen og temmelig lavt.

„Jep Frandsens og Peder Laursens 2 hele Gaarde er hen med alle undtagen et Stykke Lade og noget Hø, som dog meste Part er fordervet, og Folkene alle samel fordruknet.“¹⁾ Af Laurs Mortensens Gaard var alt, hvad der fandtes neden Bjælkerne, borte, og Størsteparten af hans Bohave var forsvundet. „Og haver Soltvand ganget op til Taget i hans Lade, saa at hans meste Hø er fordervet, og bortdrevet 2 Læs Byg og et Læs Rug og 4 Td. Havre.“ Desuden havde han mistet 6 Øg, 9 Køer, 3 Kvier med Kalv, 4 treaars Stude, 4 toaars Nød, 9 Kalve, 9 Svin, 9 Faar og 13 fede Gæs. Ogsaa af Knud Nielsens Gaard er „nederlagen alt, hvis der fandtes neden Bjælker, og haver mist alt deres Gods og Boskab uden en ganske ringe Ting, som de haver fanget udigjen.“ Høet i Laden er ødelagt op til Bjælkerne, og han har mistet 5 Td. Rug, henved 6 Td. Byg og Størsteparten af sin Havre samt 7 Øg, 1 Føl, 7 Køer, 3 fjerdeaars og 4 treaars

---

¹⁾ Den ene af de 2 Gaarde var endnu ikke genopført 1651, da Grunden brugtes af Herskabet. Jydske Præsters Indberetning om Gaarde, Bol og Tiendeydere i deres Pastorater 1651, Randrup. Rigsark.

Stude, 7 toaars Nød, 5 Kalve, 9 Svin, 6 fede og 8 magre Gæs. Af Anders Andersens Gaard var 17 Fag „ren hen med alle, og alt sint meste Gods og Boskab var bortdrevne.“ Det meste af hans Hø var ødelagt, og hans Korn var flydt bort „uden saa megen utorsken Rug og noget Havre, som laa paa halvandet Fag Hild.“ Han havde mistet 2 Og, 7 Kør, 6 fireaars og 2 treaars Stude, 8 toaars Nød, 7 Kalve, 10 Faar, 2 „Geldeniger“, 9 Svin, 14 fede og 8 magre Gæs.

Tre Ejere havde saaledes mistet ialt 16 Heste, 23 Koer, 62 Stkr. Ungkvæg, 21 Faar, 27 Svin og 49 Gæs.

Mjolden Sogn bestaar af Byerne Mjolden med Hybjerg, Ottersbøl og Forballum, der alle tre ligger idyllisk kønt midt ude i Aadalen, til alle Sider omringede af vide, frugtbare Enge. Men Idyllen forstyrres, naar Aaen gaar over sine Bredder og sætter store Strækninger under Vand, hvad der ikke saa sjældent sker, eller naar „Engelskmanden“ kommer paa Besøg derude fra Vest. I Stormfloden 1634 skal der ifølge Heimreich være druknet 57 Mennesker i Mjolden Sogn, et Tal, som snarere er sat for lavt end for højt.

Hovedbyen Mjolden, der er mest udsat for Havets Oversvømmelser, er en gammel Rundby, i hvis oprindelige Form der af gode Grunde ikke er sket nogen nævneværdig Forandring. Den ligger som adskillige andre Rundbyer omkring en lille Sø, der dog nu for Størstedelen er udtørret, og Gaarde og Huse er opførte paa 13 smaa Bakker eller Jordvolde, der ved indtrædende Oversvømmelser forvandles til Øer, hvor-

for Byen ogsaa fra gammel Tid af ofte er bleven kaldt „de 13 Ejlendes By“. Naar Vandet fra Bredeaa eller fra Havet gaar hen over Marker og Veje, hentes Baadene hjem fra deres Plads ved Aaen, og Samfærdselen foregaar da paa venetiansk Vis i Baade. Da hænder det ogsaa, at man ved Begravelser eller anden Kirkefærd maa sejle til Kirken.

I Stormfloden 1634 led Byen saa meget, at den næppe har været til at kende igen, efter at Ulykken var gaaet hen over den. Fire Forbedelshuse var „ren hen med alle, og Folkene alle fordruknet“. Ligeledes var 2 Gaarde „slet borte, og Folkene alle fordruknet“. Mads Hansens Gaard var „hen med alle uden et Stykke Ladhus og noget fordervet Hø, og Folkene alle fordruknet.“ Af Hans Persens Gaard var „8 Fag Hus ren hen med alle, og de andre Huse meste Part ganske fordervet, og al hans Rug og Havre og alt hans Boskab borte med alle, og Folkene er alle fordruknet. Haver mist 4 Køer, 4 Kalve, 2 Øg, 6 Faar og 3 Svin.“ Selvejeren Hans Pedersens Gaard er „ren borte med alle, og alt hans Gods, rørendes og urørendes, er borte, og 4 Folk, som er fordruknet, og selv flod han hen til et andet Sogn paa et Stykke Hus.¹⁾ Haver mist 5 Køer, 4 Stude, 3 Kalve, 2 Øg, 1 Hesteføl, 4 Svin og 3 Faar.“ Søren Nielsens Hus er „nederslagen, alt

---

¹⁾ Paa en af Gaardene i den vestlige Del af Byen var der — saadan fortæller Sagnet — to Piger, som ved Vandets Indtrængen var tyede op paa Loftet. Her var de imidlertid saa uheldige at tænde Ild i Huset med det Lys, som de havde taget med sig. Efter at de da havde bundet sig fast til hinanden ved deres Haar, sprang de sammen ud i Bølgerne. Den enes Kæreste, der var Sømand, forsøgte vel at redde dem, men druknede sammen med de to Piger.

neden Bjælker, baade Uden- og alt Indværk . . ., og Folkene alle samel fordruknet, og er aldeles intet efterbeholden uden 2 Øg.“ Af Gunder Anders Kones Gaard er „nederslagen og bortdrevne 20 Fag Hus, som er Pisel og Kleve, Lo, Framgulv og Boes, og haver mist hendes Mand og alt Boskab, . . . hendes Korn er borte, og meste Del af hendes Hø er fordervet: haver mist 4 Køer, 3 Rømplinger, 9 Faar og 3 Svin, og er selv undkommen med 3 smaa Børn og haver lidet til Bedste.“ Peder Hansens Søn er druknet. 14 Fag af hans Hus var helt borte, og Resten fordervet neden Bjælker. Al hans Rug og Havre og det meste af hans Bohave var drevet bort, og han havde mistet 3 Køer, 2 Stude og 3 Kalve. Broder Krestensens Hus var borte neden Bjælker; han havde mistet Størsteparten af sit Bohave, 6 Køer, 9 Nød, 3 Øg, 2 Svin, 3 Faar, 1 Td. Mel og 1 Td. tør Rug, 10 Traver Havre og 2 Fag Byghild var skyllet bort og Høet i 9 Fag Lade saa godt som helt ødelagt. Niels Hansen „haver mist 5 Fag Hus, som er ren hen med alle, nok Nerdelen af 12 Fag Hus med Indværk og Panel, som er borte,“ 2 Øksen, 1 Kvie, 1 Kalv, Plov og Harve; 20 Læs Torv og 20 Læs Hø er bortskyllet eller ødelagt. Af Anders Michelsens Hus var „ren hendreven 8 Fag Hus, Pisel, Kleve med alle [9] Senge og Boskab, aldeles intet efterbeholden, og 10 Fag Ladhus med Hø og alle ren hendreven, og al Fjel og Vægge af de andre Huse, som efterstaar.“ I de 10 Fag Lade var der 50 Læs Hø. Han havde mistet 8 Stude, 6 Køer, 2 Kvier, 6 Kalve, 2 Hestføl, 5 Bi[stader] og 8 Td. rent Korn, samt „Fjeller og Stænger af Husene rundt

om.“ Af Truels Andersens Gaard er 14 Fag Salshus og Tværhus borte neden Bjælker, og han har mistet 2 Køer, 4 Øksen, 2 treaars Stude, 2 Ungnød, 3 Øg, 1 Føl, 7 Svin, 2 Faar og 7 Td. rent Korn. Peder Sørensens Lade er helt borte „uden nogen Sparrer, 6 Fag Tverhus er ren nederslaget, og en grundmuret Vesterende er nederslagen og [saa] meget af hans Salshus, som fandtes neden Bjælker.“ Han har mistet næsten alt sit Hø, 2 Td. Rug og 2 Td. Byg, 8 Køer, 2 toaars Nød, 4 Kalve, 8 Faar, 8 Svin og 12 fede Gæs. Størsteparten af Niels Tygsens Hus er borte neden Bjælker, Foder og Tørv er ødelagt, og han har mistet 1 Td. Rug, 1 Kvie, 3 Faar og 3 Svin. Af Laurids Wollesens Hus er den vestre Ende og Væggen paa den søndre Side borte, Hoet er fordervet, og han har mistet 1 Øg og 3 Svin. Hans Boysens Hus er borte neden Bjælker, Hø og Tørv er fordervet, og han har mistet 5 Køer, 2 Øg, 1 Stud, 2 toaars Nød, 4 Faar og 4 Svin. Af Mads Sørensens Hus er 30 Fag borte neden Bjælker, 20 Læs Hø er flydt væk, og han har mistet 4 Øksen, 3 Køer, 1 fedt Svin, 2 store Levesvin, 7 Td. Havre. 2 Td. Øl og en hel Td. Salt; desuden er 40 Rdlr. „henflodt af sint Underboed, som blev i Sønder slagen.“ Af Morten Jørgenses Salshus er 17 Fag „med Pernel og Louthskaad“ helt borte, og af hans Lade er „Nerdelen fordervet.“ Han har mistet Størstedelen af sit Hø, Korn og Tørv, 6 Køer, 4 Øksen, 7 toaars Nød, 10 Faar, 3 Svin, 6 Øg og Heste, hver 20 Rdlr. værd, 2 Skrin med Klæder, 2 Kister, 1 Skive [Bordplade], 1 stort Egeskab, 1 Egeunderbord, 2 Senge og Størsteparten af Familiens Klæder. Peder

Nielsens Hus er borte neden Bjælker; han har mistet 2 Koer, 14 Faar og 1 Svin. De to sidstnævnte Bønder boede i Hybjerg, der ligger ude i Engene Vest for Byen. I Mjolden med Hybjerg havde ialt 15 Ejere mistet 54 Koer, 73 Stkr. Ungkvæg, 23 Heste, 62 Faar, 44 Svin og 12 Gæs.

Den lille By Forballum Syd for Aaen var omtrent lige saa medtaget som Kirkebyen: „Peder Krestensen er fordruknet med alt sint Folk, og er al Nerdel nederslagen af sint Hus, Pisel og Kleve, Ovn og Skorsten ganske nederslagen;“ hans Korn, Hø og Bohave er drevet bort eller ødelagt, og han har mistet 2 Øg, 8 Nød, 6 Faar og 3 Svin. „Mattis Jepsen haver mist først sin Hustru og Born og alt sint Hø foruden ved halvandet Læs. 9 Fag Hus er slet bortdreven med Boskab og Indværk, Ovn og Skorsten . . ., Sengeklæder og andre Klæder, og de andre Huse, som efterstaar, ganske fordærvet neden Bjælker. Haver mist 17 Td. rent Korn, 6 Øg, 9 Nød, 15 Faar, 7 Svin og 18 fede Gæs.“ Anders Nielsens nye Hus var „nederslagen paa Jorden og ganske fordærvet . . . og hans Korn og Boskab og Gods er hendreven, og mist alt sint Kretter, og haver aldeles intet efterbeholden uden et lidet Stykke fordærvet Hø.“ Peder Knudsen „haver mist sint Hus og Gaard, med Bo og Boskab, Hø og Korn, hen med alle, 4 Øg, 7 Nød, 10 Faar, 4 Svin og 24 Gæs“. Hans Madsens Stavn er helt forsvunden „uden 3 Fag Hus, som ogsaa er fordærvet og nederslagen.“ Af Michel Krestensens Hus er 10 Fag borte tilligemed al Havren, 4 Td. Rug og det meste af hans Bohave; Hø og Foder er ødelagt, og der er

druknet 2 Øg, 5 Nød, 8 Faar og 6 Svin. Af Lauers Joensens Hus er „Indværk og en stor Part Vægge nederslagen“, og han har mistet „en stor Hob af sint Gods“, alt sit Vogntøj, 5 Td. Byg, af hvilke den ene Td. laa i Ovnen, 2 Td. Havre, alle sine Tørv, 9 Nød, 3 Øg, 14 Faar og 7 Svin. I Kiersten Sørensens Gaard var „den vester Ende af nør Del nederslagen, og Indværk udi Huset nederslagen og fordærvet“. Hun havde mistet 7 Nød, 1 Hest og 2 Svin. „Og haver hendes Søn mist i et Skib, som forgikkes i samme Storm. baade Pendinge, Klæder og andet mere Gods, som blev borte, og 4 Td. Smør og Pendinge, som var tilsamel 120 Rdlr.“ — Tabet af Kreaturer i Forballum var for 6 Ejeres Vedkommende 18 Heste, 45 Stkr. Hornkvæg, 53 Faar, 29 Svin og 42 Gæs.

Ottersbøl var den af Byerne i Mjolden Sogn, der led mindst. Saa vidt man kan se, druknede der slet ingen Mennesker her. I de fleste Gaarde var Mure og Vægge dog saa godt som helt skyllede bort, mens Bohave, Hø, Korn og Tørv flød bort eller ødelagdes. Værst medtaget var Anders Persens Gaard, af hvilken 9 Fag [Salshus?] var „ren hen med alle uden 1 Stolp.“ og en lignende Medfart fik 8 Fag af hans „Kvies- og Øghus“ samt 3 Fag af hans „Øxenshus“. Ogsaa i et Par andre Gaarde var der nogle enkelte Fag helt borte. 11 Mænd i Ottersbøl mistede tilsammen 11 Heste, 31 Køer, 49 Stkr. Ungkvæg, 42 Faar, 37 Svin og 5 Gæs.

For hele Sognets Vedkommende stiller Tabet af Kreaturer sig saaledes: 52 Heste, 252 Stkr. Hornkvæg, 157 Faar, 110 Svin og 59 Gæs. Men nævnte

Tal angiver kun det Tab, som 32 af Sognets Beboere led. For de Gaardes Vedkommende, der var „slet borte“, haves der ingen Oplysninger om Antallet af druknede Kreaturer, og det samme er Tilfældet ved endnu flere Ejendomme. I Aaret 1651 fandtes der i Mjolden Sogn ialt 44 Gaarde,¹⁾ saa Tabet maa sikkert sættes mindst en Fjerdedel højere.

De 17 af Gaardene i Mjolden Sogn tilhørte Hospitalet og de 7 Kapitlet i Ribe, 13 horte under Trøjborg og 7 var slesvigske (6 gottorpske, 1 tilhørte Christian Rantzov). Hospitals- og Kapitelstjenerne fik Skattefrihed i kortere eller længere Tid i Anledning af den Skade, de havde lidt. Anders Mikkelsen i Mjolden fik saaledes 3 Aars Frihed, 3 andre fik 2 Aars, og de øvrige fik mindre Lettelser.²⁾ Rimeligvis har de ogsaa ligesom Kronfæsterne i Riberhus og Møgeltønder Len faaet Lettelser i Ydelsen af deres Landgilde. Derimod lader det ikke til, at Herskabet paa Trøjborg — der paa den Tid ejedes af Fru Anna Rantzov, Gødske Rantzovs Enke — har vist sig særlig lemfældig over for sine Tjenere. Hans Persen i Mjolden, der aarlig svarede Herskabet 3 Ribertd. Byg og 1 Td. Havre, slap med at betale 15 Mk. lybsk i Stedet for Kornet, men det kan næppe kaldes nogen stor Lettelse. Mattis Jepsen i Forballum, der var en af dem, Floden havde ramt haardest, maatte 1635 be-

1) Jyske Præsters Inddberetn. om Gaarde Bol o. s. v.

2) Riberhus Lensregnsk. 1634—35 Bilag B og Jydske Tegn. 19./2. 1635.

tale 6 Rdlr. i Bode, fordi han ikke i rette Tid havde betalt sin Skyld og Landgilde.¹⁾

Kort Tid efter Stormfloden ansøgte Præsterne i Mjolden, Rejsby, Hvidding, Fardrup, Vilslev og Sneum²⁾ Kongen om, at det maatte paabydes deres Embedsbrødre i samtlige jyske Stifter at komme dem til Hjælp, da de i Floden havde lidt stor Skade, „saa at en Part af dennem haver mist baade Hus, Boskab, Kvæg og andet, hvis de have havt, en Part en ringe Ting igjen beholden.“ Ved Kongebrev af 17. Februar 1635 paabydes det da ogsaa Præsterne i de jyske Stifter at komme deres skadelidte Kollegaer til Hjælp med 100 Rdlr. in specie fra hvert Stift.³⁾ Præsten i Mjolden, Hr. Peder, har næppe været blandt de mindst hjemsogte; 1825 stod Vandet næsten 2 Alen højt i Præstegaarden,⁴⁾ og endnu højere har det jo sikkert staaet i Stormfloden 1634.

Ost for Mjolden ligger det store Dostrup Sogn. En lille Bæk, der løber ud i Bredeaa, danner Skellet mellem de to Sogne. Hele den sydlige og vestlige Del af Dostrup Sogn bestaar af vidtstrakte Engdrag, der ved indtrædende Floder let sættes under Vand. I

1) Trøjborg Jordebøger 1634 og 35.

2) I en samtidig Optegnelse hedder det, at disse Præster kom „saa godt som nøgne ud af deres Senge og næppelig kunde redde Livet.“ Kinch, Ribe Bys Hist. II. 338.

3) H. F. Rørdam, Danske Kirkelove III 245 f.

4) Denkmahl der Wasserfluth 1825, p. 6. I Kirken naaede Vandet under Floden 1825 til det fjerde Trin paa Prædikestolen, og Altret blev oversprøjtet af Vandet.

en gammel Kirkebog, der findes i Præstegaardens Arkiv, læser vi efterfølgende Optegnelse om Stormfloden 1634 af den daværende Præst, Hr. Michel Andersen, der tillige var Provst i Løg Herred:

„Om Natten imellem den 11. og 12. Octobris vaar en skrækkelige stor Vandflod, som kom meget hasteligen om Midnats Tider paa os, og druknede mange Minsker af omliggendes Sogner. Og bleve paa vor Kirkegaard begravet disse efterskrevne: Hans Digehmands Moder [og] Hustru, item Bendix Glasers Kune og Barn, Niels Jepsen i Døstrup, som [var] inde i Knud Nielsens Hus, nok Michel Hyrdes Kune i Noervollom med 5 Born og 2 fattige Kvinde, som de havde laant Hus, item Bendix Glaser og Per Snell, item Gunde Oussen i Vollom, item Jens Schilles Moder og Bold Mechels Datter, item Oue Jepsen ved Brede Kier. Disse 19 Mensker ligge her paa Kirkegaarden. Gud trøste alle bedrøvede Hjerter og bevar os vel nu og evig for Ild og Vands Nød og for en brad og hastig Dod for Jesu Pine og Dod Skyld. Vandet stod mindst 2 Alne i mit Hus i alle Stuer, Baas og Lader og skénde meget Korn og Hø, blæste og meget Tag af Husene. Gud hjælp os!“

Ifølge Tingbogen mistede Præsten i Floden „et godt, ungt Og, bedre end 20 Rdlr.“ 3 Stkr. Ungkvæg, 3 Svin, 2 Faar og henved Halvdelen af sit Hø, over 40 Læs. Korn og Torv samt Resten af Høet var tildels fordærvet, Bygningerne var „meget skamferede“, og Digerne omkring Huset var skyllede bort. „Hans Rugsæd saavel som hans Naboers gik det salte Vand

over alt sammen, saa de haver plojet en Part om deraf og faar lidet heller intet paa det andet.“

Ogsaa fra en anden Gaard meddeles det, at Vandet stod 2 Alen hojt inde i Stuerne, og det har vel været det almindelige i de fleste af Byens Gaarde. Meget Korn, Hø, Tørv og Bohave var naturligvis ødelagt, og Bygningerne var overalt slent medtagne, men saa vidt vi ved, var der ingen Gaarde eller Huse helt skyllede bort. Værst medtaget var Hospitalsbonden Knud Niensens Gaard, af hvilken alt „Nerværk udaf 13 Fag Hus og alt Indværk udi Pisel og Kløve var nederlagen og fordervet.“¹⁾ I en anden Gaard havde „Guds Ver og Vand“ væltet den vestre Ende af Salshuset, og „alt Indværk i Kløve med Skorsten er nederlagen.“ I Døstrup By havde 10 Mænd tilsammen mistet 15 Heste, 23 Stkr. Hornkvæg, 44 Faar og 27 Svin.²⁾

For Drengheds Vedkommende omtales der i Tingbogen kun 3 skadelidte, der tilsammen havde mistet 4 Kreaturer, 1 Ko og 3 Stude, der vel er druknede ude i Engene.

Norre-Vollum var den af Byerne i Døstrup Sogn, der led mest.³⁾ Den ligger tæt op til Engene, ikke

1) Ved Kongebrev af 3.3. 1636 fritøzes han tilligemed 8 andre Hospitals- og Kanniketjenere i Døstrup Sogn for „forgangen Aars Skat.“ Jydske Tegn.

2) Endviders havde en enkelt Mand mistet „alle sine Svin“; hos et Par andre er Antallet af „smaa Kretter, Faar og Svin“ heller ikke angivet. I en Gaard tog Floden bl. a. „Øl af en Ørtig Malt som afløb af Tønder.“

3) Vi ser her bort fra, at omtrent Halvdelen af Byen hører under Brede Sogn.

ret langt fra Aaen. Skønt ingen af Gaardene var styrtet helt sammen, var der dog flere, af hvilke der var skyllet adskillige Fag bort. Af en Gaard var der saaledes forsvundet 7 Fag Pisel og Kleve, af en anden 8 Fag Lade og af en tredje 6 Fag Lade „uden 2 Stølper, som blev bestannendes.“ I de allerfleste Gaarde var baade Mure og Vægge borte. Vi anfører et Par Eksempler, der er ret oplysende med Hensyn til Datidens Bygningsmaade. Af Volle Pedersens Gaard var 10 Fag Salshus „nederslagen rundt omkring uden en Væg paa den nør Side, og paa den sønder Side stod 7 heller otte Tavler. Ellers er alt Nerværk og Indværk Mestepart fordervet, og fanget stor Skade paa deres Boskab. Nok 7 Fag Ladhus var alle Væggene nederslagen og bortdreven uden 6 heller 7 Fjæl, og forte den ganske Lade Øster over,¹⁾ Hans Madsens Gaard, „som havde været med Grundmur rundt om, er ganske nederfalden neden Bjælker, og alt Indværk og Boskab med alt deres Gods Mestepart bortdreven og fordærvet.“

Der er tidligere omtalt en grundmuret Gavl; kun paa dette Sted findes der omtalt en af Grundmur helt opført Gaard, hvilket turde være et tydeligt Vidnesbyrd om, at grundmurede Bygninger endnu paa den Tid var en Sjældenhed i disse Egne.²⁾ Saa godt

³⁾ Vedkommende mistede bl. a. „halvfemte Tønde Øl“.

¹⁾ I sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede var næsten alle Bygninger i det vestlige Nordslesvig opførte af Grundmur. P. Rhode, Haderslev Amts Beskr. 1775. p. 490.

som alle Huse og Gaarde er, som det fremgaar af Tingsvidnerne, Bindingsværks Bygninger med Tavlemur eller Væglukkelse af Planker og Fjæl.¹⁾ Vandet har vel lettere faaet Bugt med Bindingsværks Bygningerne end med de af Grundmur opførte, men selv de sidste har jo, som vi ser, ingenlunde kunnet modstaa Bølgernes Magt.

Tabet af Kreaturer var stort. Ti Ejere mistede ialt 6 Heste, 46 Koer, 38 Stkr. Ungkvæg, 82 Faar og 48 Svin. Desuden mistede de henved 60 Td. rent Korn, deriblandt ca. 10 Td. „Tadder“ eller Boghvede.²⁾

Af Brede Sogns mange Byer synes kun tre at have lidt nævneværdig Skade, nemlig Brede, Apterp og Sønder-Vollum, af hvilke de to førstnævnte ligger Syd for, den sidstnævnte Nord for Aaen. Brede, der ligger længst inde i Landet, over en Mil fra Havet, led ganske naturlig mindst. 13 Ejere mistede tilsammen 16 Heste, 2 Stude, 15 Kalve og 2 Faar. Det er muligt, at alle disse Kreaturer er druknede ude i Engene, thi det omtales ikke i Tingbogen, at Beboerne her har lidt noget Tab paa Bygninger, Bohave, Hø eller Korn. Der kan dog næppe være Tvivl om, at Vandet er gaaet ind i en Del af Byens Gaarde og Huse. Fra Gaarden Bosholm, der laa umiddelbart Vest for Brede og vistnok lige saa højt som selve

1) Jfr. R. Mejborg: Nordiske Bondergaarde I 213.

2) Ogsaa fra andre Byer hører vi om Tab af Boghvede, der allerede paa den Tid synes at have været almindelig i Vestslesvig. Jfr. C. L. E. von Stemann: Schleswigs Recht und Gerichtsverf. im siebzehnten Jahrh. p. 149.

Byen, flød der i hvert Fald 4 Bistokke bort, og i det ovenfor omtalte Brev fra Fogeden Matthias Nielsen i Bredebro til Fru Anna Rantzov siges det da ogsaa, at Brede By tildels er ødelagt af Floden. Efter eget Udsigende havde han selv lidt Skade for over 50 Rdlr.

Apterp, der ligger omtrent midtvejs mellem Brede og Lunde i Randrup Sogn, havde faaet en haard Medfart. Heimreich siger, at der druknede 15 Mennesker her, hvad der nok synes at kunne passe. Fire Forbedelshuse var skyllede helt bort. Ogsaa to Gaarde var „ren hendreven med alle.“ Paa den ene af dem druknede Manden selv tilligemed to Born.

Af Mads Iversens Gaard var „12 Fag Ladhus, som stod fuld med Hø, nederslaget, og er den største Part bortdrevet og fordærvet undtagen 3 Fag Overdel af samme Lade blev hængendes over noget af samme Hø. Nok 5 Fag Hus ren hen med alle, og alt Indværk og Boskab i hans rette Salshus Mestendels fordærvet og bortdrevet neden Bjælker. Og kan ikke dette Aar fange $\frac{1}{2}$ Td. Rug til samme Gaard. Og haver han mist 10 Nød og 3 Øg i samme Vandflod.“ — Saaledes saa det ud i de fleste Gaarde. Af en var der forsvundet 19 Fag, af en anden 17, af en tredje 15 o. s. v. Og hvad der ikke var helt bortskyllet, var mer eller mindre ødelagt. Ni Ejere havde mistet ialt 13 Heste, 8 Køer, 24 Stkr. Ungkvæg, 43 Faar og 34 Svin.¹⁾

¹⁾ Heller ikke her vides Antallet af druknede Kreaturer paa de Gaarde, der helt forsvandt.

Knap saa slemt saa det ud i Nabobyen Sønder-Vollum. Der omtales ingen Gaarde eller Huse som helt bortskyllede, og der synes heller ingen Mennesker at være druknede her. I de fleste Gaarde var Mure og Vægge dog for Størstedelen borte, og Indbo, Tørv, Korn og Hø fordærvet. Ligeledes var Rugmarkerne saa godt som ødelagte af det salte Vand og af „Teger og Brøg“, der havde lagt sig over dem. Tabet af Kreaturer, var ogsaa forholdsvis stort. Syv Ejere mistede ialt 2 Heste, 9 Køer, 38 Stkr. Ungkvæg, 74 Faar og 24 Svin.

Naar hele Herredet tages under et, mistede 95 Ejere tilsammen 148 Heste, 614 Stkr. Hornkvæg, 443 Faar, 277 Svin og 108 Gæs. Men Tabene maa i Virkeligheden, som flere Gange tidligere nævnt, sættes ikke saa lidt højere. For de enkelte Sognes Vedkommende var Tabene saaledes fordelte:

	Heste	Hornkvæg	Faar	Svin	Gæs
Mjolden	52	252	157	110	59
Randrup	44	155	41	34	49
Døstrup	21	111	126	75	
Brede	31	96	119	58	

Fra Egnen længere Nord paa — Tørninglen eller Haderslev Vesteramt — har vi kun sparsomme Efterretninger om den Skade, Floden forvoldte. Men man kan med temmelig stor Sikkerhed gaa ud fra, at Forholdene her har været omtrent de samme som i de nu beskrevne Sogne. At Skaden har været stor, fremgaar da ogsaa af de betydelige Lettelser, som Bøn-

derne her, saavel slesvigske som kongerigske¹⁾ fik i Skatter og aarlige Afgifter.²⁾

Ude i Skærbæk Sogns store Enge laa der i tidligere Tid en lille By paa 11 Halvgaarde, Husum eller Misthusum. Saa vidt vi ved, omtales den første Gang 1471, da Hr. Oluf Jenson i Ribe tilskødede Mariager Kloster en Gaard „i Synder Jutland i Misthusom i Skierbek Sogn i Hviding Herred liggende.“³⁾ I et Tingsvidne,⁴⁾ der er udstedt en halv Snes Aar senere paa Hvidding Herredsting, kaldes Byen Hussum, og de to Navne synes altid at have været brugte i Flæng. Det er den nordligste paa egentlige Værfer opførte By. De enkelte Huse og Gaarde, man stoder paa i Engene længere Nord paa, er alle byggede paa smaa Gæstbanker og ikke paa Jordvolde, der helt er opkastede med Menneskehaand ude i de flade Enge. De 8 Værfer — „Verrer,“ — paa hvilke Byen har været opført, henligger endnu for Størstedelen uforstyrrede paa deres gamle Plads tæt op imod Bredeaa og har ved indtrædende Stormfloder ofte tjent som Tillflugtssted baade for Mennesker og Kreaturer.

1) Egnen var vel overvejende slesvigske, men dog stærkt blandet. Ribe med nærmeste Omegn dannede en næsten ublandet kongerigsk Enklave.

2) Haderslevhus og Riberhus Lensregnsk. 1634 og flg. Aar. Ved Kongebrev af 26. Marts 1635 fritoges de Beboere i Hvidding og Kalvslund Herreder, der havde lidt Skade i Floden, for Landgilde, Fripenge og Skatter i 1 til 3 Aar.

3) Danske Magazin VI. 95.

4) Script. rer. Dan., VIII, 77.

I Stormfloden 1634 gik Husum næsten helt til Grunde. Fire Aar senere indberetter Sognepræsten i Skærbæk, Hr. Søren Hegelund, til den lærde Ole Worm, at hele Byen blev bortskyllet i nævnte Flod, „med Huse og Gaarde, Kretter og Femon, Korn og Kiern (?), Mænd og Kvinder, sorgeligen herved 44 Mennesker, som jeg her udi Kirkegaarden begravede.“¹⁾ Det synes dog, som om enkelte af Beboerne har bjærget Livet. 1636 fritoges nemlig tre Mænd fra Misthusum — efter derom indgiven Ansøgning — for to Aars resterende Skatter, da „deres Fæ og Kvæg, Hus og Gaard er bleven henskiuldt og omkommen, og de ikke er kommen endnu saa vidt med deres Gaarders Opbyggelse saa og til Næring, at de deres Skatter kan afstedkomme.“²⁾

Generalmajor Geertz lader paa sit historiske Kort over Vestkysten Misthusum forsvinde med Aaret 1634, men det beror paa en Fejltagelse. Gaardene blev atter opbyggede, og de fleste af dem stod endnu i over 100 Aar, enkelte i næsten 200. For faa Aar siden døde den sidste, der var født paa Værferne ude i Husum Enge, men endnu lever der i Skærbæk Sogn Folk, hvis Forældre eller Bedsteforældre er fødte derude. Under de store Floder i det 18. Aarhundrede led Beboerne imidlertid saa store Tab³⁾, at de efterhaanden tabte Lysten til at bo paa et saa farefuldt Sted. 1781 levede der kun 13 Familier i Misthusum,

¹⁾ Danske Saml. 2 R. IV 120.

²⁾ Jydske Tegn. 1. Marts 1636.

³⁾ Jfr. Ballum Tingb. 19. Jan. 1720 og 14. Novbr. 1721. Ark. paa Schackenborg.

mens de øvrige Lodsejere boede andensteds i Sognet.¹⁾ Omkring ved 1814 flyttede den sidste Familie bort fra Byen. Endnu staar der et Par smaa Hytter eller Skur derude, de sidste Rester af en forsvunden By. Paa en Træplade under Bjælken i det ene Hus — der om Sommeren tjener som Opholdsted for Markmanden — findes der følgende Indskrift: 1634 Da skeede den store Flod oc borttog al det Hvs.²⁾

Ogsaa Hjemsted, der ligger paa Gestranden lige op til Engene, led, som det fremgaar af Lensregnskaberne, betydelig Skade i Floden. De øvrige Byer i Sognet, der alle ligger temmelig højt, har næppe lidt synderlig Skade af Vandet. Af „den nederste Mølle“ i Skærbæk blæstes derimod baade „Mølhuset, Kværnen og Grundværket“ over Ende af „den svar Vej og Blæst.“ Møllen laa „øde“ indtil 1636, da Kongen maatte eftergive Mølleren Halvdelen af hans

¹⁾ Danske Atlas VII 191.

²⁾ Endnu lever der i Folkemunde mangt et Sagn om Beboerne derude i Misthusum. Men disse Sagn, der ikke stiller de Husum Bønder i det bedste Lys, har næppe meget med Virkeligheden at gøre. Derimod bør det til nævnte Bønders Ros anføres, at de, saa vidt vides, var de første der paa Egnen, der udskiftede deres Jorder af Fællesskabet, nemlig i Aaret 1747. (De orig. Udskiftningsakter ejes af Hr. P. Timmermann, Skærbæk.) Da Udskiftningen en 30 Aar senere fandt Sted i de fleste andre Byer paa Vestkysten, havde man næsten glemt, at der nogensinde havde eksisteret Markfællesskab i Husum. I en Indberetning til Rentekammeret af 20. Juni 1785 fra Birkedommeren Paul Detlefsen i Ballum hedder det om nævnte By: „Her har Fællesskabet altid været ophævet“ (!) (Kopi i Ark. paa Schackenborg.) 1750 fulgte Bønderne i Øbjerg i Nabo-sognet Arrild det af Bønderne i Husum givne Eksempel. (Hvidding Herreds Tingb. 16. Novbr. 1750. Statsark. i Slesv.)

Gæld til Kronen, der beløb sig til 406 Mk. 14 Skl. lybsk.¹⁾

I Brøns Sogn druknede der ifølge Præstens Indberetning til Ole Worm 21 Mennesker.²⁾ I Byerne Havervad, Aabølling og Brøns modtog de fleste Beboere endnu 1636 betydelige Lættelser i de aarlige Afgifter, enkelte i Havervad og Aabølling var endog helt fri. Brøns Mølle, der vel havde samme Plads den Gang som nu, ved Aaen ca. en Fjerdingvej Øst for Byen, var „ganske med alle, baade Grundværket og andet, bortskøeldt og ødelagt, saavel som ogsaa Vindmøllen derhos i samme Storm nederfaldt.“ Ved Kongebrev af 12. Marts 1636³⁾ fritoges Mølleren for Halvdelen af sin Gæld til Kronen, der beløb sig til 807 Mk. 12½ Skl. lybsk. Endvidere resterede han samme Aar med 20 Ørter Rug og 6 Læster Mel i Mølleskyld. Naar han var kommen i saa stor en Gæld, hidrørte det bl. a. ogsaa derfra, at „Bønderne disse Aaringer haver været forarmet og haver lidet at male.“ Først 1636 kom Møllen atter i sin gamle Stand.⁴⁾

Rejsby Sogn led sikkert endnu mere end Brøns Sogn. Ifølge den daværende Præst,⁵⁾ Hr. Jørgen Christensens Indberetning til Ole Worm druknede der

1) Bilag til Haderslevhus Lensregnsk. og Jydske Tegn. 12. Marts 1636.

2) Danske Saml. 2. R. IV 120.

3) Jydske Tegn.

4) Tingsv. udstedt paa Hvidding Herredsting 2. Maj 1636. Bilag til Haderslevhus Lensregnsk. 1636.

5) Han hørte, som foran omtalt, til de Præster, der i Anledning af den Skade, de led i Floden, modtog Understøttelse fra deres Embedsbrødre i samtlige jyske Stifter.

ialt 50 Mennesker i Sognet.¹⁾ Af de 17 Gaarde i Hovedbyen Rejsby, der ligger tæt op til et lille Aaløb og temmelig lavt, var 6 helt fri for Landgilde og Frihedspenge i 3 Aar. De øvrige Gaarde, der alle var helt fri det første Aar efter Floden, fik ogsaa i de to følgende betydelige Lettelser. Af de 8 Forbedelshuse havde de 4 Frihed i 3 Aar.

Hvidding Sogn ligger en Del højere end de tilgrænsende Sogne baade mod Nord og Syd. De Lettelser, Bønderne her fik, var ogsaa mindre end i Nabo-sognene. Kun en enkelt Gaard i Hvidding By var endnu 1636 helt fritaget for at betale Landgilde. Ogsaa Præsten i Hvidding, Hr. Thomas Christensen, fik Hjælp fra sine Embedsbrødre i Anledning af den Skade, han havde lidt i Floden.²⁾

I Vester-Vedsted Sogn drukkede der ifølge Heimreich 22 Mennesker, 7 i Vedsted og 13 i Sønder-Favrup. At Gaarde og Huse ogsaa her har faaet en slem Medfart, kan man slutte sig til ud fra den Skæbne, der overgik Præstegaarden, af hvilken „en stor Part [var] aldeles . . . bortskult og henslagen med alle, en Part ogsaa overskult, kryst og fordervet.“ I den Anledning bevilgedes der den daværende Præst til Vester-Vedsted, Læsemesteren ved Domkapitlet i Ribe, M. Christen Nielsen Friis „noget Egetømmer af Lehnens

---

¹⁾ Danske Saml. 2 IV R. 120.

²⁾ 1825 stod Vandet 1 Alen højt i Præstegaarden. Om Natten den 10. Decbr. 1792 maatte Præstegaardens Beboere vade i det salte Vand til Knæerne. Samme Nat naaede Vandet til Bjælkerne i enkelte Huse i Hvidding By. Sognets Liber daticus.

hosliggendes Skove“ tilligemed noget Fyrretømmer til Gaardens Genopførelse.¹⁾

Paa Grund af „Stedens Situation og Lavhed“ ansaa Præsten det imidlertid ikke for „raadsomt“ at bygge igen paa det samme Sted, hvorfor han flyttede Gaarden hen „paa en anden og flux højere Plads“, rimeligvis til dens nuværende Plads lige Øst for Kirken.²⁾ Den nuværende Præstegaard er dog først opført 1738 og følgende Aar af Sognets første selvstændige Præst, Hr. Jens Høhne, der var Præst i Vester-Vedsted fra 1738 til 1773.³⁾

Fra Ribe har vi to samtidige Beretninger om Oversvømmelsen.⁴⁾ I en Optegnelse af Raadmand Anders Pedersen Spandet hedder det bl. a.: „Der Klokken var 10, da var det [Vandet] ikke paa en Alen nær til Hammeren paa Skibbroen. Der Kl. var 12, da gik Vandet i Domkirken og nedslog nogle store Sten paa Gravene i Kirken. Bortskyllede og bortslog mange Huse og gjorde usigelig Skade, som ikke let staar til at forglemme. Da Klokken var 4, da faldt Vandet og brød ind i Stranden og bortskyllede baade Folk, Kvæg, Huse, Korn“ o. s. v. I Borgmester Hans

¹⁾ Jydske Tegn. 17. Febr. 1635.

²⁾ Da Udgifterne til Gaardens Genopførelse forøgedes en Del ved Flytningen, ansøgte Præsten 1636 om en Pengehjælp fra Provstiets Kirker eller senere Godtgørelse af Efterfølgerne i Embedet. (Indk. Br. til Danske Kancelli 12./3. 1636.) Kongen forlangte Biskoppens og Lensmandens Betænkning i Sagen (Jydske Tegn. 16./4. 1636), men vi kender ikke Udfaldet.

³⁾ Grønlundske Papirer.

⁴⁾ Kinch, Ribe Bys Hist. II 334, 337 f.

Friis's Optegnelse siges det, at „alle Broer, Damme og Diger, Møller, Huse og Stalde her ved Ribe mestendel [er] fordervet eller nedslagen.“ Saa vidt vides, er det, som vi tidligere har omtalt, den eneste Flod, der er trængt ind i Domkirken. Et Mærke paa Midtskibets sydostligste Pille, der skal angive den Højde, Vandet naaede inde i Kirken, befinder sig godt 5 Fod over det nuværende Gulv, der ligger 12 à 13 Fod over daglig Højvande, men en Del lavere end Jordens Overflade uden for Kirken. I Byfogdens Hus paa Mellemdammen naaede Vandet op til det øverste af Vinduerne. To Huse, der laa ved Pillesport for Enden af Grønnegade, og som tilhørte Kongen, var „slet og aldeles ved alle bortskuld og øde . . . uden en ringe Ting af Stænger og Løsholter udi en fire eller fem Fag Hus, som dog staa paa Fald. Og de fattige Folk, som boede derudi, haver mist udi Floden alt, hvis de ejede og havde, saa de formedelst Guds syndelig Befrielse haver reddet deres blotte Liv.“¹⁾ Saa-dan omtrent har det vel set ud med adskillige andre Huse. Heimreich meddeler saaledes, at saa godt som alle Huse i Sønderportsgade var ruinerede. At Byen har lidt store Tab, fremgaar ogsaa af den Omstændighed, at dens Borgere ved Kongebrev af 6. Jan. 1635²⁾ forskaanedes for „al Skat og Tyng“ i 3 Aar, „paa det at de des bedre kan komme paa Fode igjen.“

Mærkelig nok skal der — rigtignok ifølge en ca. 50 Aar senere Beretning³⁾ — kun være druknet 6

¹⁾ Lensregnsk.

²⁾ Jydske Registre.

³⁾ P. Resen: Atlas danicus VI, 672.

Mennesker i selve Byen. Derimod synes Tabet af Menneskeliv at have været større i de til Ribe hørende Landsbyer, Øster-Vedsted og Tange, hvor der ifølge Heimreich skal være druknet henholdsvis 13 og 21 Mennesker. Tange ligger godt en Fjerdingvej Øst for Byen, tæt op til Nipsaaens nordlige Bred. Seem Sogn, der ligger paa den modsatte Side af Aaen, led ogsaa betydelig Skade. Særlig haardt ramtes Sognets østligste By, Varming, der ligger henimod to Mil fra Havet. Efter Heimreich druknede der 10 Mennesker i Varming. De fleste Bønder her var ogsaa fri for Skat og Landgilde i to Aar, enkelte havde endog tre Aars Skattefrihed. Skallebæk Mølle mellem Varmingsø og Munkesø fik eftergivet en Del af Mølleskylden og var desuden fritaget for Skat i to Aar.

Det store Fardrup eller Farrup Sogn, der omfatter Størsteparten af Landet mellem Nipsaaens og Kongeaaens Udløb, er meget udsat for Havets Oversvømmelser. Ved enhver større Flod lider samtlige Byer i Sognet som Regel store Tab,¹⁾ og i Stormfloden 1634 gik flere af dem næsten helt til Grunde. Ifølge et Sagn, der kan forfølges langt tilbage i Tiden,²⁾ skal Flodvandet ved denne Lejlighed have slukket Ilden paa Arnestedet i Sognets højestliggende Gaard, Nygaard. Borgmester Hans Friis i Ribe fortæller, at „Skibe og Skuder“ var

---

1) De Tab, Sognet led i Stormfloderne 1825, 39, 44, 50, 52, 60, 65 og 81 udgjorde ifølge stedfunden Taksation henholdsvis 12,000, 16,000, 7,724, 15,164, 6,692, 28,228, 40,270 og 40,532 Kr. Ribe Stiftstidende 25. Novbr. 1881.

2) Indberetn. fra 1766. Grønlandske Pap.

opsat ved Farrup Kirke¹⁾, og at der druknede 295 Mennesker i Sognet eller vel omtrent Halvdelen af Befolkningen.²⁾ I den anden samtidige Beretning fra Ribe hedder det: „Peder Ibsen i Ondaften (Lundgaard) og hans Hustru Karen, som tog hendes Datters Barn og bandt det til sig, og 2 unge Mennesker, deres Sønner, bleve, og al deres Formue, som var stor, blev slet borte.“ Ifølge samme Beretning druknede alle Beboerne i den sydligste By i Sognet, Mejlby, paa en ung Karl nær. Sagnet fortæller, at der ogsaa i den lille By Tanderup kun blev et Menneske i Live, nemlig „gamle Palle“, som boede paa den Gaard, der hedder „Lille Tanderup“. Han skal have bjærget Livet paa en Hanebjælke i Laden. Da han kom ud og hørte, at han var den eneste i Tanderup, der havde reddet Livet, skal han have sagt: „Aa! gid et aller vaer go!“³⁾ Baade Ondaften og Gaardene i Mejlby og Tanderup

---

1) 1825 gik Vandet ind i Kirken, og det samme har naturligvis været Tilfældet 1634. 2 Aar senere maatte Kirken restavreres paa Grund af dens store Brøstfældighed. Der tales imidlertid ikke om, at denne hidrørte fra Stormfloden, derimod siges det, at Kirken 1634 „for den store bedrøvelig Vandflod intet og Ao. 1635 udi lige Maader moxen intet af den visse Jordbog og Indkomst“ har faaet. Indk. Br. til Danske Kancelli 1636.

2) Kinch II 337 f. Antallet af Indbyggere har vel omtrent været det samme som 1775, da der var 560 Mennesker i F. Sogn. P. Rhode, Saml. t. Haderslev Amts Beskr. p. 466. Naar Rhode og andre Forfattere fortæller, at der af Sognets samtlige Indbyggere kun blev 30 tilbage, er det sikkert en stor Overdrivelse.

3) Saml. til jydsk Hist. og Top. VIII 4. „Gid et aller vaer go, som han so' gammel Palle“ — er endnu et staaende Mundheld der paa Egnen. Fæsteren paa en af de tre Gaarde i Tanderup hed Palle Nielsen — muligvis er han „gamle Palle“. Riberhus Jordbog 1634.

var fritagne for Skat og Landgilde i 3 Aar, og samme Frihed nød Flertallet af Gaarde og Huse i Sognets øvrige Byer. I Kjærbøl og Hillerup maatte en Del af Gaardene dog nøjes med 2 Aars Frihed.

Jedsted, der sammen med Halvdelen af Hillerup By hører til det for Størstedelen Nord for Kongeaaen liggende Vilslev Sogn, har sikkert lidt meget i Floden. Byen ligger nemlig temmelig lavt og tæt op imod Aaen. Endnu 1636 var da ogsaa alle de slesvigske Gaarde og Forbedelshuse i Byen fritagne baade for Skatter og Landgilde.

Ud fra de Kilder, der har staaet til min Raadighed, har jeg i det forbigaaende forsøgt at give en Fremstilling af de Virkninger, som Stormfloden 1634 førte med sig for hele den sønderjydske Kysts Vedkommende. At denne Fremstilling paa Grund af Kildernes Mangelfuldhed har adskillige Huller og iøvrigt lider af mange Ufuldkommenheder, er jeg den første til at indrømme og til at beklage. Alligevel har jeg det Haab, at de mange Enkeltheder, jeg har samlet, maa have givet et nogenlunde fyldigt og tilforladeligt Billede af hin sorgelige Begivenhed.

At give en samlet nøjagtig Oversigt over Skadens Udstrækning: hvor meget Land der tabtes, hvor mange Mennesker der druknede, o. s. v. er ikke muligt. Vi maa overalt nøjes med det tilnærmelsesvis og ud fra Enkelthederne slutte os til Helhedsbilledet. Forfattere, der skrev umiddelbart efter Katastrofen, mener, at der paa hele Hertugdømmets Kyst druknede over 30,000 Mennesker, et Tal, som dog af Heimreich reduceres til henimod det halve. Men man kan næppe — ud fra

de foran meddelte Specialefterretninger — sætte Antallet af de druknede højere end til 11 à 12,000 Mennesker. Endnu vanskeligere vilde det selvfølgelig være nogenlunde nøjagtig i Tal at angive Størrelsen eller Værdien af de Tab, som hele Kysten led paa Huse, Kreaturer og anden Ejendom.

Man har ofte sammenlignet Stormfloden 1634 med den, der indtraf Natten mellem 3. og 4. Febr. 1825, og det maa indrommes, at der findes en vis Lighed mellem disse to mægtige Oversvømmelser. De indtraf begge ved Nattetid, og begge kom de aldeles uventet. Fra flere Steder hører vi begge Gange om, at Folk ikke anede Vandets Komme, før det trængte ind i Stuen til dem, saa at de for at redde Livet i det blotte Linned maatte flygte op paa Loftet eller ud af Huset.¹⁾ Men ser vi hen til de Virkninger, som de to Oversvømmelser førte med sig for den slesvigske Kysts Vedkommende, saa taalder Floden i 1825 ingen Sammenligning med den, der indtraf 1634.

I den forstnævnte Flod blev vel ikke saa lidt Land ubrugeligt i lang Tid, fordi det var tildækket af Slik, Græs og Muslingskaller, eller fordi det i længere Tid stod under Vand, men noget egentligt Landetab var der ikke Tale om — bortset fra Halligerne, der som bekendt formindskes betydeligt ved enhver større Flod. Ogsaa med Hensyn til Tab af Menneskeliv og af Ejendom er der en uhyre Forskel. Kun paa Halligerne var Tabet af Menneskeliv stort ogsaa i Floden 1825. Her druknede der nemlig 75 Mennesker, men

---

¹⁾ Slesv. Provindsialefterr. II 164 f.

paa de øvrige Øer og Fastlandet var der kun ganske enkelte, der satte Livet til. Paa den aabne Kyst mellem Kongeaaen og Vidaaen druknede der, saa vidt vides, kun 4 Mennesker, mens der 1634 paa den samme Strækning druknede omkring ved 600. Floden 1634 tog ikke mindre end 664 Huse i Ejdersted, Floden 1825 nøjedes med 31. Paa Kysten Nord for Højer var der i 1825 kun ganske enkelte Bygninger, der styrtede helt sammen, hvorimod det i 1634 var ret almindeligt, at Husene her skylledes bort.

Man har rigtignok undertiden paastaaet, at Floden 1634 ikke var højere end den i 1825, og at de større Tab udelukkende skyldes de daværende Digers slette Tilstand. Da vi ikke har nogen absolut tilforladelig Angivelse af Vandets Højde 1634, lader denne Paa-stand sig hverken bevise eller modbevise. Adskilligt, bl. a. de foran omtalte Flodmærker i Kirkerne i Vilslev og Ribe,¹⁾ tyder dog paa, at Vandet flere Steder har staaet højere 1634 end 1825. I hvert Fald synes det at have været Tilfældet paa Kysten Nord for Højer, hvor Digernes Slethed jo heller ikke kan bære Skylden for de større Tab. Det maa ganske vist indrømmes, at andre Omstændigheder her kan have bidraget til at gøre Tabene større. Bygningerne var solidere i 1825, idet de da alle var opførte af Grundmur. Men det maa da heller ikke glemmes, at ogsaa enkelte grundmurede Bygninger, der omtales 1634, sloges sønder af Floden.²⁾ Mere Vægt kunde der maaske tillægges

---

1) Jfr. Angiv. af Vandets Højde i Randrup Kirke S. 56.

2) foran S. 87.

den Omstændighed, at en Del af Bygningerne vistnok har ligget lavere i 1634 end i 1825. I tidligere Tid nøjedes man i Almindelighed med at omgive Gaardene med Diger til Beskyttelse mod eventuelle Oversvømmelser, men i Tiden mellem de to Floder er sikkert ikke saa faa af Gaardene blevne „verrede op“ : Grunden, paa hvilken de er byggede, er bleven forhøjet. I Løbet af det sidste Aarhundrede er disse Diger næsten helt forsvundne, kun hist og her ser man endnu Spor af dem. Efterhaanden som Gaardene er blevene ombyggede, er Grunden under dem bleven opfyldt, og de gamle Diger har da mistet deres Betydning.

Hvilken af de to Floder, der har været højest — ja, det er som sagt vanskeligt at afgøre. Derimod er det uomtvisteligt, at hverken Stormfloden 1825 eller nogensomhelst anden af de Floder, vi har paalidelige Efterretninger om, har bragt saa store Ulykker over den slesvigske Vestkyst som den, der indtraf Natten mellem 11. og 12. Oktober 1634. Vi forstaar vel, at denne „Guds forfærdelige Syndflod“ for mange af Datidens Mennesker kom til at staa som et Varsel om Tidernes Afslutning, og vi forstaar tillige, at Aarhundreder ikke har været i Stand til at udslette Mindet om hin i Egnens Historie saa skæbnesvangre Begivenhed.
